

TEORIJA OSNAŽIVANJA U PENALNOM SUSTAVU

Esad Zećirević
Zagreb
ezecirevic@gmail.com

Sažetak: Cilj ovog rada je prikazati modele u procesu pomaganja, osnovne postavke teorije osnaživanja, pojam individualne i društvene moći te da se opišu procesi osnaživanja u penalnom okruženju koji su mogući i potrebni da bi se u što većoj mjeri pridonijelo efikasnijom rehabilitaciji zatvorenika. Mnogi primjeri iz prakse pokazuju da je služenje kazne u socijalnoj zajednici efikasno, manje traumatično, da neutralizira stigmju i predrasude, da omogućava počiniteljima kaznenih djela ostanak u prirodnom socijalnom okruženju, koje im je od veće pomoći u njihovom osnaživanju nego je to slučaj u penalnoj ustanovi. Na taj način počinitelj kaznenih djela, obzirom na malu rizičnost, nastavlja obnašati sve društvene uloge koje je obnašao i prije počinjenja kaznenih djela. Time se izbjegava izolacija i omogućava njegovo sudjelovanje u svim društvenim aktivnostima bitnim za očuvanje njegovog integriteta, samopouzdanja i doprinosa pozitivnim društvenim kretanjima u užoj i široj zajednici, što je od značaja za očuvanje njegove individualne moći, koja mu omogućava lakše uključivanje u društvene tokove i potiče na uzimanje sudjelovanja u raspodjeli društvene moći. No i u samoj penalnoj ustanovi procesi osnaživanja su mogući i važni u pripremi zatvorenika za uključivanje u život na slobodi, kao i za efikasniju realizaciju pojedinačnog programa izvršavanja kazne i postizanje onih ciljeva njegove rehabilitacije i samog tretmana, koji će mu omogućiti da se s manje stresa suoči s ponovnim uključivanjem u socijalnu zajednicu.

Ključne riječi: osnaživanje, socijalni modeli, individualna i društvena moć, korisnička perspektiva, penalni sustav, zatvorenička populacija

1. Modeli u procesu pomaganja

U svakom društvu egzistiraju različite skupine osoba sa većom ili manjom izraženošću stanovitih tjelesnih i psihosocijalnih poteškoća, koje su između ostalog, proizvod i samog društva, pa je iz tog razloga obveza društva da takve skupine tretira na način koji će im omogućiti podjednaku participaciju u njegovu životu, unatoč raznim posebnim potrebama, koristeći preostale potencijale svakog pojedinca i skupine, koji im omogućavaju uspješnu integraciju u svim aspektima društvenih zbivanja od egzistencijalnih, zdravstvenih i osobito socijalnih u punom smislu te riječi.

Svaki drugi pristup prema navedenim skupinama vodi njihovoj marginalizaciji i društvenoj izolaciji i stavlja ih u poziciju osoba drugog reda, kojima su ugrožena mnoga od osnovnih ljudskih prava. Kada se tomu pridoda i stigmatizacija tih skupina kao svojevrsnog društvenog tereta, nije ni čudo što se ovom problemu i danas pristupa kao „društvenom balastu“.

Pokušaji da se ti problemi ipak rješavaju doprinijeli su stvaranju stanovitih modela od kojih izdvajamo tzv. medicinski model, model deficita, socijalni i ekološki model.

Medicinski model pojavio se sredinom pedesetih godina prošlog stoljeća i predstavljao je veliki i pozitivan pomak...(Urbane 2005., prema Bakula Anđelić, 2012) u odnosu na prepuštenost hendikepiranih pojedinaca i skupina samima sebi. On uključuje ... ideju zaštite pojedinaca i svođenje rizičnih čimbenika okoline na najmanju moguću mjeru. Cilj rehabilitacije ili socijalne edukacije, prema ovom modelu je mijenjanje hendikepiranih osoba, kako bi se mogle uklopiti u prirodnu društvenu sredinu (Bakula Anđelić, 2012). To podrazumijeva, između ostalog, izdvajanje takvih osoba, u odgovarajuće institucije koje skrbe o njihovim životnim potrebama... stručnjaci i stručni timovi preuzimaju odgovornost za sve odluke koje se odnose na hendikep i budućnost takvih osoba, vjerujući da su one u skladu s njihovim znanjem, stručnošću i u najboljem interesu za osobe u potrebi i njihove obitelji: (Teodorović i Bratković, 2001, prema Bakula Anđelić 2012).

Ovaj model u suštini za osobe s poteškoćama značio je

- isključivanje iz obitelji i institucionalizaciju koja onemogućava optimalni razvoj,
- isključenje drugih službi. pretpostavljajući da ne mogu sudjelovati u njihovom radu na odgovarajući način te
- socijalnu izolaciju i onemogućavanje socijalnih kontakata jer nemaju priliku realizirati odnose s osobama bez poteškoća (Bakula Anđelić, 2012), iako autorica misli na invalidne osobe, mislimo da se može odnositi i na osobe s psihosocijalnim poteškoćama u penalnom sustavu.

Model deficita pojavljuje se između sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog stoljeća, kao prijelaz od medicinskog prema socijalnom modelu. (Bakula Anđelić, 2012). Ovaj model naglašava važnost utvrđivanja i zadovoljavanja posebnih potreba osoba s poteškoćama. Sva nastojanja usmjerena su na utvrđivanje onoga što takva osoba ne može i u čemu ima teškoća, a proces rehabilitacije temelji se na nastojanjima da se specifičnim postupcima te poteškoće umanje ili otklone, bez obzira o kakvoj poteškoći je riječ.

U pojedinim segmentima model teži i uključivanju ovih osoba u edukaciju u redovnom sustavu i njihovog integriranja u određenim aspektima uz ostale društvene procese. Za razliku od ovog shvaćanja integracije inkluzija je pristup koji prihvaća različitosti u snazi, sposobnostima i potrebama. Preduvjet za nju je preobrazba cijele zajednice i promjena njezinih stavova prema osobama s različitim vidovima poteškoća.

Socijalni model... koji se javlja devedesetih godina prošlog stoljeća...(Teodorović i Bratković, 2001, prema Bakula Anđelić 2012) polazi od toga da su položaj i diskriminacija osoba s različitim poteškoćama društveno uvjetovani, on naglašava potencijale i sposobnosti osobe, a rješenje nalazi u restrukturiranju društva, u stvaranju uvjeta koji će osigurati uključenost osoba s teškoćama u sva područja života kao što je to osigurano osobama bez poteškoća.

Nadalje, ovaj model naglašava važnost savjetovaniškog rada putem kojega osobe s raznim osobe s poteškoćama vraćaju kontrolu nad vlastitim životom (Siverić i Leutar, 2010, prema Bakula Anđelić, 2012) pri čemu osobe s poteškoćama uspijevaju ostvariti svoju samostalnost.

Pristup u zajednicu utemeljene rehabilitacije varijanta je socijalnog modela i predstavlja alternativu institucionalnoj zaštiti. Ovaj pristup naglašava važnost i obvezu zajednice da osigura uvjete za rehabilitaciju, ravnopravnost i mogućnost socijalne integracije svih hendikepiranih osoba, njihovih obitelji, drugih članova zajednice te odgovarajućih službi podrške u zajednici (Teodorović i Bratković 2001, prema Bakula Anđelić, 2012),

U zajednici utemeljena rehabilitacija stvara senzibiliziranu okolinu koja poštuje ljudska prava i olakšava život svim članovima društva (Bakula Anđelić, 2012) čime se nužno odvija i proces deinstitutionalizacije sustava skrbi o osobama s različitim poteškoćama.

Ekološki model, o kojem se u zadnje vrijeme govori zasigurno će nadići sve nedostatke navedenih modela i omogućiti jednakopravnost svih članova društva pa i osoba s poteškoćama u smislu njihove prirodne integriranosti u društvenoj zajednici.

U proteklim razdobljima, a nerijetko i danas, osobe s različitim poteškoćama bore se sa stigmom kao posebnim oblikom društvene predrasude, okrenute prema osobama koje su opisane kroz negativnu prizmu.

Gofman (1967), prema Alfrev, 2000, prema Ergović, (2006) stigmom označava duboko deskreditirane osobe.

Clarkes (1997), prema Alfrev, 2000, prema Ergović, (2006) razlikuje tri tipa stigme:

- stigma zbog tjelesnih deformacija osobe,
- stigma zbog nekih karakternih osobina pojedinaca (psihička bolest, ovisnost i dr.)
- stigma zbog pripadanja nekoj naciji, rasi ili religijskoj zajednici.

Osobe s psihosocijalnim poteškoćama u penalnom sustavu uglavnom su stigmatizirane zbog nekih karakternih osobina kao što su psihička bolest, ovisnosti, stupanj kriminaliziranosti i slično.

Prema osobama sa stigmom, pod kojom Ulle, (1994), prema Ergović, (2006) podrazumijeva isticanje onih osobina ličnosti po kojima se pojedinac razlikuje od većine drugih ljudi u zajednici u smislu manje vrijednog, a često im se ne ukazuje dovoljno poštovanja koje bi im trebalo pripadati kao svakom ljudskom biću.

Rezultati istraživanja kod nas pokazali su da život u prirodnoj obiteljskoj sredini osigurava preduvjete za kvalitetnije kasnije življenje, osobito u smislu emocionalne dobrobiti, razvoja samostalnosti i kompetentnosti te sposobnosti socijalne interakcije (Bratković, 2002, prema Ergović, 2006).

Stručnjaci koji se bave hendikepiranim osobama, prestaju biti zaštitari i prilagođavaju se novim uvjetima rada u zajednici. Uvažava se korisnička perspektiva koja naglasak stavlja na dijalog između stručnjaka i klijenta koji se ne moraju složiti sa stručnjacima (Urbanc, 2005, prema Ergović, 2006).

Zajedno sa hendikepiranim osobama u mjestu gdje žive, a ne u svojim uredima, stručnjaci traže rješenje u njihovim mogućnostima i resursima njihove uže i šire socijalne mreže, stručnjaci nastoje u odnosu sa hendikepiranom osobom uz puno uvažavanje njegove kompetentnosti u procjeni vlastite situacije i mogućnosti, zajedno s njima pronaći jedinstveno rješenje za svakog od njih.

Duboki smisao života u zajednici je prihvaćanje i pripadanje svih ljudi zajednici, bez obzira na različitosti, poštivanje potreba svih, stvaranje mogućnosti za sve uz pružanje

podrške onima kojima je potrebna. Prihvaćanje različitosti preduvjet je inkluzije (Ergović, 2006).

U socijalnom modelu ne mijenjaju se samo stručnjaci i društvena zajednica, promjena se mora dogoditi i kod hendikepiranih osoba i njihovih obitelji. Jedna od grupa hendikepiranih osoba, najčešće u psihosocijalnom smislu je zatvorenička populacija, koja je također, između ostalog proizvod i samog društva. Polazeći od psihosocijalnih i kriminoloških karakteristika, kao što su činjenica da su to ponajviše mlađe osobe, najveći dio iz urbanih sredina i iz obitelji koje su u znatnoj mjeri opterećene psihosocijalnim problemima, dobar dio dolazi s lakšim ili težim zdravstvenim smetnjama, većina sa završenom srednjom strukovnom školom, u stanovitoj mjeri bez radnih navika, u dobroj mjeri nesocijalizirani i bez usvojenih moralnih normi, značajno skloni rizicima s izraženom agresivnošću, dosta ih je neoženjenih i bez djece, najveći dio živi s roditeljima, s naglašenim poremećajima osobnosti i s vrlo naglašenom ovisnošću o drogama i alkoholu, s relativno kraćim kaznama, u znatnoj mjeri nekritični, dobar dio je priveden na izdržavanje kazne, mnogi s ranijom osuđivanosti ili s novim kaznenim postupcima u tijeku, a većina slobodno vrijeme uglavnom provodi stihijski, te obzirom da su nastali u društvu trebaju njegovu pomoć da bi se integrirali uz njega kao punopravni članovi.

Dugo vremena, a u stanovitoj mjeri i danas, ove osobe se tretiraju u najvećoj mjeri po, uvjetno rečeno, medicinskom modelu, modelu deficita, a u manjoj mjeri i socijalnom modelu njihove rehabilitacije i integracije u društvu.

Većina ove populacije je marginalizirana, izolirana i stigmatizirana, diskriminirana i opterećena društvenim predrasudama, te tako stavljena u poziciju vrlo otežane uspješne integracije u užu i širu socijalnu sredinu. Pokušaji da se elementi socijalnog modela uvedu u praksu rada s ovom društvenom skupinom kroz različite oblike njihova tretmana i uključivanja različitih oblika njihova tretmana i uključivanja različitih institucija i uže i šire socijalne sredine u taj proces, te tako doprinesu njihovom integriranju u društvu kao ravnopravnih članova su nedovoljni, što ih ostavlja na društvenoj margini i izolaciji, te dovodi do njihove penalizacije ali i recidivizma u smislu sukobljavanja sa društvenim i zakonskim normama, kojima se vraćaju nakon kraće ili duže institucionalizacije, jer je njihov povratak nepripremljen u mjeri koja bi garantirala prihvaćanje od te zajednice i omogućila jednakopravnost u društvu u svim aspektima, dapače i zakonske odredbe o brisanju iz evidencije osuđenih, stavljaju ih u neravnopravan položaj s drugima u konkuriranju npr. za neki posao, u materijalnoj skrbi, otežanoj socijalnoj prihvaćenosti, gura ih ponovno u društveno obilježene i neprihvatljive kriminalne skupine iz kojih i zbog kojih su najčešće i dolazili u sukob sa zakonom.

Nastojanje da se probacijom, radom kod vanjskog poslodavca tijekom služenja kazne, izricanjem kazni rada za opće dobro, uvjetnom osudom sa zaštitnim nadzorom, senzibilizacijom uže i šire socijalne okoline olakša njihov povrat iz institucije u prihvatljive društvene tokove i stvaranje institucionalnog okruženja što sličnijeg onom iz svakodnevnog života i u takvim uvjetima saniraju već navedeni njihovi psihosocijalni deficit i tako ih se uspješnije rehabilitira i uključuje u život na slobodi, zastupljeni su u nedovoljnoj mjeri, pa je za očekivati da se ubuduće uz navedene pokušaje osmišljavanja života u institucijama vrlo sličnom životu izvan institucije i već navedenim čimbenicima njihove uspješne rehabilitacije i integracije u društvo, da će socijalni model zauzimati sve više mjesta, a sve iz potrebe da i zatvorenici aktivno sudjeluju u kreiranju svog tretmana u instituciji i izvan nje zajedno sa stručnjacima koji bi trebali prepoznati njihove potencijale i uvažavati i „korisničku perspektivu“ kao polazište zajedničkog stremljenja što boljoj rehabilitaciji i

uspješnoj društvenoj integraciji.

Da bi se postigli zadovoljavajući rezultati,... jedna je od važnih zadaća stručnjaka rad na osnaživanju zatvorenika, kako bi preuzeli djelotvornu kontrolu nad vlastitim životom, birajući način na koji će živjeti, sukladno društvenim i zakonskim normama (Morris, 1991, Brisanden 1986, Urbanc, 2002, 2005, prema Ergović, 2006). Prije nego što traži da se svijet mijenja, svaki čovjek mora početi mijenjati samog sebe (Igrić, 2004, prema Ergović, 2006).

2. Teorija osnaživanja

Osnaživanje se razumijeva kao namjerni proces koji uključuje inicijativu i djelovanje osoba u zadobivanju moći, preuzimanju kontrole u vlastitom životu i boljem pristupu društvenim resursima sa svrhom ostvarivanja osobnih i kolektivnih ciljeva (Kletečki Radović, 2008).

Kako bi odgovorili na diskriminaciju i potlačenost bilo koje vrste, stručnjaci koriste pristup osnaživanja, a njegova bit je omogućiti pojedincu ili skupini kontrolu nad životnim okolnostima, postići osobno važne ciljeve i povećati spremnost za donošenje učinkovitih odluka (Kletečki Radović, 2008). Prema Payne (2005) osnaživanje podrazumijeva uvažavanje perspektive moći i kreativnog kapaciteta osobe za razvoj ideja i aktivnosti s ciljem poboljšanja životne situacije. Znanje osobe o sebi i sagledavanje situacije kroz njegovu prizmu samo je po sebi osnažujuće iskustvo, posebno kada se radi o osobama koje su bile marginalizirane i nisu mogle izraziti sebe i svoje težnje.

Teorija osnaživanja podupire osobnu snagu, otpornost i resurse diskriminirane osobe, ona ne krivi osobe za njihovu nemogućnost korištenja društvenih resursa i moći, nego prepoznaju da takvi problemi nastaju kao posljedica neuspjeha društva da ispuni potrebe svojih članova. (Solomon, 1976, Slapels, 1990; prema Kletečki Radović, 2008).

Ideju i razvoj prakse osnaživanja nalazimo u radu, početkom 20-tog stoljeća, američkih socijalnih radnika Jane Addams i Berthe Reynolds. (Robbins, Chatterije i Canda, 1998, prema Kletečki Radović, 2008). Korijeni teorije osnaživanja nalaze se u djelu Paula Freirea koji je zagovarao ideju socijalnog djelovanja i podizanje svjesnosti obespravljenih kroz obrazovanje.

Grupna samopomoć je značajno područje utjecaja na razvoj i teorije osnaživanja, jer u grupnom radu članovi mogu pomoći jedni drugima kroz zajedničko iskustvo, izmjenjujući osjećaje, informacije, sugestije i ideje te rješenje problema, čime se nudi jasna perspektiva osnovnih elemenata procesa osnaživanja, pa je prema tome grupni rad prirodna metoda za osnaživanje (Breton, 1998, prema Kletečki Radović, 2008)

Osnaživanje se odnosi na procese kojima pojedine grupe ili zajednice zadobivaju moć, autoritet, pristup društvenim resursima i kontrolu nad svojim životima (Kletečki Radović, 2008).

Deprivirani ljudi nisu „...osobe bez osobnih, moralnih, duhovnih snaga ili sposobnosti, već su prije svega osobe kojima su životne šanse i mogućnosti izbora značajno prihvaćene u podjeli društvenih, ekonomskih, političkih moći i sredstava ...“ (Breton, 1994, prema Kletečki Radović, 2008)

Osnaživanjem pojedinaca, utječe se na bolje upoznavanje osobnih potreba, što vodi povećanju osobne moći i sigurnosti u vlastite snage (osobna moć) čime se stvara kapacitet za prenošenje utjecaja na druge ljude (interpersonalna moć), a time se otvaraju mogućnosti zadiranja i u širi društveni kontekst (politička moć) (Kletečki Radović, 2008).

3. Korisnička perspektiva u pomažućim procesima

Čini nam se da ova potonja definicija teorije osnivanja korespondira s našim nastojanjima u procesu rehabilitacije zatvoreničke populacije. Osnažiti zatvorenika u penalnom okruženju znači prije svega sanirati sve njegove neučinkovite obrasce rješavanja problema na psihosocijalnom planu od razumijevanja i prihvaćanja psihičkih problema i opsega socijalnih devijacija, kroz zajednički koncipirane programe njihove rehabilitacije, kako bi se postupno do napuštanja institucije mogli uspješno integrirati u društvo.

Prije svega osnaživanje se provodi kroz individualne i grupne oblike i radionice na povećanju opće informiranosti, sanaciju obrazovnih deficita, izgradnju ili očuvanje stečenih radnih navika, stjecanju samopouzdanja, povećanju i učvršćivanju moralnih referenci, podizanje kulturnih, roditeljskih, bračnih, radnih i inih aspekata života u zajednici, do razvoja tolerantnih oblika sužavanja s drugima od obiteljskog užeg i šireg socijalnog okruženja, odlučnog sučeljavanja sa životnim problemima i nastojanja u odbacivanju nepromišljenih oblika ponašanja (kriminal, ovisnosti i dr.) koji su ga doveli u penalnu instituciju, osposobljavanje za konstruktivno prihvaćanje svih onih društvenih uloga i učenje raznih socijalnih uloga, kako u instituciji tako i posebno u kojima će se naći izvan institucije.

Pored toga zadatak stručnjaka u penalnoj instituciji je i da stvara okruženje vrlo blisko onom u društvu, da koristeći se iskustvima zatvoreničke populacije, njihovim promišljanjima, idejama i prijedlozima stvara takve suradne odnose koji će stvoriti klimu istinskog obostranog uvažavanja, potpore, iskrenosti i želje da zatvorenik napravi iskorak u zadobivanju moći i samopoštovanja uz sva penalna ograničenja što će dovesti i do zadovoljavanja njegovih potreba na odgovarajući način i omogućiti mu preuzimanje i uspješnu realizaciju svih onih obveza koje ga vani očekuju.

Iz tog razloga neophodno je zajednički ustrajati na uspostavljanju prekinutih i održavanju postojećih socijalnih kontakata, kao i stvaranju novih, s pojedincima i skupinama izvan institucije od obiteljskih, prijateljskih, duhovnih, političkih, radnih i ostalih veza koje mu mogu pružati potporu, kako bi se nakon relativne izoliranosti bez većeg stresa integrirao u društvenu zbilju sa svim njezinim dobrim i lošim stranama. U tom smislu potiču se stručnjaci u raznim institucijama da rade na senzibilizaciji zajednica iz kojih zatvorenici dolaze za njihov što adekvatniji prihvata po dolasku na slobodu, a u taj proces, zasad u manjoj mjeri od mogućnosti na tom planu uključuju se i stručnjaci penalne institucije. Iz navedenog je, u stanovitom smislu, vidljivo da korištenje „korisničke perspektive“ u pomažućim procesima je od velikog značaja za razumijevanje, u našem slučaju zatvorenika i prihvaćanje njegovih inih potencijala u kreiranju optimalnog suradnog odnosa u njegovom tretmanu, kao zaloga za takvo postupanje i vraćanjem u društvenu zajednicu.

To podrazumijeva njegovo prihvaćanje kao suorganizatora provođenja programa rehabilitacije u raznim aspektima, a time i preuzimanje podjednake odgovornosti za moguće ishode njegove pripreme za uključivanje u društvo.

Istina, ovaj zajednički posao radi se sa nedostatnim prostornim, materijalnim i kadrovskim resursima, no i u takvoj situaciji postoje mogućnosti za stanoviti kreativan suodnos i suradnju zatvorenika i stručnjaka u instituciji na zajedničkom kreiranju i realizaciji zacrtanih ciljeva u njegovoj rehabilitaciji. Od svega je, čini se, od presudnog značaja poštovanje njegovih ljudskih i zakonskih prava, uspostava odnosa povjerenja

i međusobnog uvažavanja, stvaranja atmosfere ispunjene brigom za zatvorenika i nastojanja da ga se razumije kao čovjeka s emocijama i integritetom. Važno je pažljivo slušati i pružiti mu pomoć i oko najmanjih problema koji ga pritišću, odnosno, kroz međusobnu verbalnu i neverbalnu komunikaciju, prožetu određenom dozom humora, doći do rješenja, koja će mu omogućiti nadvladavanje svih strahova i strepnji, poteškoća s kojima se susreće u ustanovi i izvan nje. U svemu tomu od velike je pomoći angažman njegovih najbližih, rodbine i prijatelja, koji mu pružaju potporu da ustraje u nastojanju da učini sve kako bi se čim prije vratio u domicilnu sredinu iz koja je došao.

Naravno, postoje i one osobe, koje zbog svojih psihičkih problema, postupno prihvaćaju suradnju i daju svoj doprinos kvalitetnijim odnosima sa stručnim osobljem, jednako je tako kada se radi i o održavanju odnosa i kontakata sa najbližima, ali i ostalima iz sredine iz koje dolaze.

Isami zatvorenici uviđaju da aktivnim sudjelovanjem u radu i životu ustanove i održavanju kontakata s raznim, za njega važnim čimbenicima izvan nje, mogu konstruktivno strukturirati svoje vrijeme i ići ka boljitku u svim aspektima vlastite osobnosti.

4. Moć u penalnom okruženju

Zadovoljavanje naših osnovnih potreba za preživljavanjem, ljubavi i pripadanjem, moći, zabavom i slobodom, prema Glasseru (2004.), blisko je našem shvaćanju potreba. U tom smislu podrazumijevamo i potrebu za moći kao osobnoj, kao osjećaju sposobnosti, kompetencije, kao osjećaju da postoje stvari koje činimo dobro. To uključuje i priznanje da je ono što radimo i tko smo mi važno, da smo uspješni, da imamo izvjesne talente i da smo važni (Sullo, 1995).

Koncept moći ključan je za razumijevanje teorije osnaživanja u kontekstu ove teorije, moć se odnosi na mogućnost pristupa i kontrole nad društvenim resursima i ljudima.

Najznačajniji ishod procesa osnaživanja je osvajanje moći pojedinaca ili grupa, ali na način koji ne ugrožava druge čimbenike u zajednici (Ajduković, 2003, prema Kletečki Radović, 2008). Osnaživanje stoga mora uključivati prepoznavanje načina na koji moć djeluje u društvu te kakav to utjecaj ima na ljudsku moć, kako bi osuda ljudi mogli vratiti veću kontrolu nad svojim životima. (Parsons, 1991, Rubin i Rubin, 1992, Salomon, 1976, prema Kletečki Radović, 2008).

Nažalost, penalne ustanove su specifične i po pitanju formalne distribucije moći u njima. Najveći dio moći oficijelno u potonje spomenutom smislu imaju djelatnici u instituciji, moć zatvorenika je relativno mala, ali u Glasserovom (2004) smislu poimanja moći, može se reći da je imaju relativno dovoljno.

Bazirajući svoj rad na Glasserovom konceptu moći, zatvorenicima se pruža mogućnost da aktivno i kreativno sudjeluju u životu i radu penalne institucije, ali u i životu i radu socijalnog okruženja institucije ili iz onog iz kojeg dolaze. Ako se ovaj koncept moći osmišljeno provodi u zajedničkom radu sa zatvorenicima, to potiče njihovo osnaživanje i za suočavanje s konceptom moći na kojem se zasniva društvena zajednica. Osjećaj važnosti zbog svojih postignuća u svakodnevnim radnim i drugim aktivnostima i odnosima, doprinosi da zatvorenik i u penalnim okolnostima ima osjećaj stvarne moći, što ga potiče na aktivnu suradnju u zatvoreničkoj zajednici, ali i u odnosima s djelatnicima institucije u nastojanju da što efikasnije realiziraju, zajednički sa stručnjacima, osmišljene ciljeve njegove rehabilitacije i pripreme za život na slobodi.

Na ovaj način pripremaju se i za dobivanje moći i u društvenoj zajednici u kojoj bi

uspješno trebali ostvariti zadovoljavanje i ostalih svojih potreba. Cijenimo da bi se upravo ovakav koncept vježbanja zadobivanja i realiziranja moći trebao naći u fokusu rada sa zatvorenicima, jer ih osnažuje za suočavanje s društvenim realitetom i pomaže im da se u njemu što bolje snalaze u zadovoljavanju primarnih potreba bez posezanja za takvim ponašanjima koja ih dovode u sukob sa društvenim i zakonskim pravilima.

5. Preduvjeti za provođenje procesa osnaživanja u penalnoj praksi

Da bi što uspješnije proveli proces osnaživanja od velikog značaja su osobine stručnjaka, njihovo poznavanje teorije osnaživanja, fleksibilnost, spretnost u vođenju dijaloga, empatičnost, kritičnost, spremnost na uvažavanje stavova korisnika, sposobnost za timski rad, profesionalni odnos prema korisniku, sposobnost vođenja individualnog i grupnog tretmana, otvorenost za prihvaćanje i elaboriranje svih pitanja koja vode osnaživanju korisnika, spremnost na podjelu moći s korisnikom, kreativnosti u iznalaženju rješenja koji vode osnaživanju korisnika, poznavanje jedne ili više teorija pomaganja, humorističnost u dijalogu s korisnikom, što omogućava opuštenost u komunikaciji i zajedničkom radu, sposobnost kreiranja pitanja i odgovora bitnih za proces osnaživanja korisnika, sposobnost koncipiranja procesa osnaživanja oslanjanjem na povezivanje s vanjskim čimbenicima koji olakšavaju proces osnaživanja, uvažavanje korisničke perspektive u svim aspektima, sposobnost vođenja u procesu osnaživanja, sposobnost planiranja i implementacije suvremenih dostignuća na području osnaživanja korisnika, sposobnost artikuliranja i provedbe socijalnog modela u penalnim uvjetima u osnaživanju korisnika vještine u motiviranju korisnika za suradnju i slično.

U svemu tome od velike koristi bitno je poznavanje različitih oblika osnaživanja čija primjena u praksi dovodi do uravnotežene, konkretne i realne pomoći korisniku, što se može podvesti pod profesionalnu kompetentnost, sve navedeno govori u prilog da su to važni resursi za našu profesiju.

U osnovi realizacije zajedničkog programa rehabilitacije zatvorenika pojavljuju se razne prepreke od zakonskih do stručnih. Tu spadaju prostorno materijalni resursi penalne institucije, kao i nedovoljna permanentna edukacija stručnjaka, ali i zatvorenika, čijim bi se otklanjanjem stvorili još bolji uvjeti za realizaciju procesa njihovog osnaživanja.

Nerijetko su penalne institucije zatvorene za komuniciranje s relevantnim čimbenicima koji bi mogli i trebali sudjelovati u procesu rehabilitacije zatvorenika.

Orijentacija za rehabilitaciju počinitelja kaznenih djela u društvenoj zajednici trebao bi biti putokaz i za efikasnije osnaživanje zatvorenika u različitim aspektima, čime bi se uspješnije provodio proces rehabilitacije, otklonile predrasude u užim i širem smislu i omogućilo efikasnije socijalno funkcioniranje počinitelja kaznenih djela, neutraliziralo stigmatiziranje i motiviralo socijalnu zajednicu da i sama doprinese osnaživanju zatvorenika za sudjelovanje u životu zajednice i preuzimanju ili nastavku obnašanja svih socijalnih uloga u punom smislu te riječi, što potvrđuju mnoga iskustva u radu penalnih institucija u Europi i svijetu uopće.

Umjesto zaključka

Razmatrajući modele u procesu pomaganja, moći u penalnom okruženju, korisničku perspektivu u pomažućim procesima, teoriju osnaživanja i preduvjete za provođenje osnaživanja u penalnoj praksi, dolazimo do konstatacije da još uvijek nisu prevladani oni načini rehabilitacije zatvorenika koji ne daju sasvim željene rezultate, ali u budućnosti, nadamo se bližoj, sadašnja stidljiva stremljenja za rehabilitacijom zatvorenika u socijalnoj zajednici, prema našem iskustvu i praksi u našem penalnom sustavu, imaju izgleda da postanu okosnica rehabilitacije većine zatvoreničke populacije pa i iz ekonomskih razloga, jer je postojeći sustav jako skup i nedovoljno učinkovit.

Literatura:

Sullo, R. A. (1995). *Učite ih da budu sretni*. Zagreb: Alinea

Glasser, W. (2004). *Teorija izbora*. Zagreb: Alinea

Ergović, J. (2006). *Poštovanje prava, kvaliteta i zadovoljstvo života osoba s invaliditetom*.
Magistarski rad, Zagreb

Bakula Anđelić, M (2012). *Percepcija kvalitete života osoba s tjelesnim invaliditetom*.
Magistarski rad, Zagreb.

Urbanc, K. (2006). *Izazovi socijalnog rada s pojedincem*. Zagreb: Alinea

Kletečki Radović, M. (2008). *Teorija osnaživanja u socijalnom radu* Zagreb, Ljetopis socijalnog rada, 15(2), 215-242.

EMPOWERMENT THEORY AND PENAL SYSTEM

Esad Zećirević

Summary: *The aim of this paper is to briefly display models in the process of helping, the basic settings of the theory of empowerment and to briefly present the concept of individual and social power, and most of all to describe the processes of empowerment in the penal environment that are possible and necessary for effective rehabilitation of prisoners. Many case studies have shown that a sentence in a social community is efficiently, less traumatic, that it neutralizes the stigma and prejudice and allows offenders to remain in their natural and social environment, which to them is of great help in their empowerment than the case in a penal institution. This way the convicted, with low risk, continues to perform all social roles that are held before the commission of offenses. This is how isolation is avoid and allows his participation in all social activities to preserve its integrity, self-confidence and positive social movement in closer and wider circles which is of great significance of his individual power because it allows him easier entrance in social life. But, in the penal institution the process of empowerment is possible and important in preparing the convicted for inclusion in freedom, as well as for efficient implementation of the individual program in reaching the goals of the treatment which will allow him less stress when time for inclusion in social community comes.*

Key words: *empowerment, social models, individual and social power, user perspective, penal system, prison population*